

A BIBLIA

Az európai kultúra két alappilléren nyugszik. Egyik a görög-római, másik a zsidó-keresztény kultúra. A Biblia zsidó-keresztény kultúra foglalatja. A keresztények szerte a világon a Biblia tanításaira alapozzák hitüket és viselkedésüket, a zsidók pedig tisztelik és használják az Ószövetséget. A kereszténység felvétele óta a Biblia alapjaiban határozza meg az európai gondolkodásmódot, viselkedést, művelődéstörténetet. Az európai művészet a Biblia gondolatvilágát, szimbólumait, motívumait és műfajait. A modern irodalomban, színház-és filmművészetben például József, Mózes, Jézus Krisztus modern hőökké váltak.

A *Biblia* (könyvecskék), a *Szentírás*, két vallás szent könyve: a zsidóé és a keresztényé. Az egyes iratokat az évszázadok folyamán ezen két alapvallás különböző irányzatai a maguk tanításainak megfelelően kanonizálták (ismerték el szentnek) vagy vetették el (apokrif iratok).

Története, fejlődése

- **Septuaginta** („hetvenes”): az *Ószövetség* görög fordítása a Kr.e. 3. században az alexandriai (héberül már nem értő) zsidók számára – állítólag hetven bölcs külön-külön szó szerint egyformán fordította le.
- **Vulgata** („közönséges, elterjedt”): a Kr. u. 4-5. század fordulóján Szent Jeromos egybeszerkesztette és latinra fordította az *Ó-* és *Újszövetséget*; ez volt a középkori kereszténység alapkönyve.
- **Nemzeti nyelvű bibliák**: a 16. században, a **reformáció** idején programszerűen fordították nemzeti nyelvekre a *Bibliát*; a legismertebb Luther Márton német fordítása; Magyarországon – jelentős előzmények után – az első teljes fordítás a híres **vizsolyi biblia** 1590-ből – Vizsolyban nyomtatták a gönci prédikátor, Károl(y)i Gáspár fordítását.

Fogalma: A Biblia azoknak a könyveknek a gyűjteménye, amelyeket a zsidó és a keresztény hagyomány isteni eredetűnek ismer el, és a hit és erkölcs alapszabályainak tart. A Biblia a világ teremtésével kezdődik az emberi és történelmi idők kezdetén, és a végítélettel zárul az idők végezetén. A kettő közt áttekinti az emberiség őstörténetét, a zsidó (kiválasztott) nép történetét, a kereszténység kialakulását.

Részei: a Biblia két részből áll: Ószövetség és Újszövetség.

Az Ószövetség a zsidók szent könyve (régiesen Ótestamentum). Az Újszövetséget a zsidók nem ismerik el szentnek, ez a kereszténység szent könyve (Újtestamentum).

Nyelve: Az Ószövetség héber, kisebb részben arámi nyelven, az Újszövetség görög nyelven íródott.

Jelentése: A Biblia szó jelentése: a görög biblosz (könyv, tekercs) szó többes számú, kicsinyítő képzős alakja. Mára a szó jelentése: „Könyvek könyve”, Könyvek, Írás, Szentírás, Tekercs, Iratok.

Keletkezése: Az Ószövetség Kr.e. 12. századtól Kr.e. 2.századig íródott, az Újszövetség pedig a Kr.u. 1. században keletkezett.

Tartalma:

<i>Ószövetség</i>	<i>Újszövetség</i>
Az isteni kegyelem és üdvösség ígérete a zsidók ősatyjának, Ábrahámnak, és megerősítése leszármazottai: Jákób, Izsák, József és Mózes által. Isten kiválasztott népe a zsidók.	Megerősített és kiterjesztett szövetség Isten és egyszülött fia, Jézus Krisztus által a benne hívők számára.

A Biblia részei

Ószövetség

- Fogalma: Isten és kiválasztott népe, a zsidó között kötött.
- Keletkezése: Kr. e. 12-2. század.
- Eredeti nyelve: óhéber, illetve annak egyes nyelvjárásai (arámi).
- Részei (leegyszerűsítve):
 - **Mózes 5 könyve**, a Tóra (tan, tanítás)
 - 1. *Genesis* (eredet), a *Teremtés könyve* – a teremtéstől a József-történet végéig, azaz a zsidók Egyiptomba kerüléséig.
 - 2. *Exodus* (kijövetel), a *Kivonulás könyve* – a zsidók negyvenéves vándorlása Mózes vezetésével Egyiptomból az „ígéret földjé”-re, Kánaánba.
 - 3-5. könyv: zsidó vallási szokások, előírások; Mózes éneke, halála.
 - **Történeti könyvek:** *Bírák könyve*, *Királyok könyve*, *Krónika könyve*
 - **Próféták** (Isten szavának közvetítői) könyvei: 4 „nagy” próféta, 12 „kis” próféta
 - **Énekek éneke**
 - **Zsoltárok könyve** (Dávid)

Újszövetség

- Fogalma: Isten és az emberek között – fiának, Jézusnak a halála által, aki kereszthalálával megváltotta az emberiség bűneit.
- Keletkezése: Kr. u. 1. sz.
- Eredeti nyelve: görög.
- Részei:
 - **A 4 evangélium** („jó hír, örömhír”) – Jézus élete, halála, feltámadása, tanításai – 4 apostol által elbeszélve: Máté, Márk, Lukács (szinoptikusok, egyforma szemléletűek), valamint János.
 - **Apostolok cselekedetei**
 - **Apostolok levelei**
 - **Jelenések könyve** (apokalipszis = kinyilvánítás, kinyilatkoztatás)

Apokrif művek = (görög apokrüphosz=elrejtett szóból származik) Azokat az ókorban a zsidó vagy a keresztény vallás szolgálatában keletkezett iratok, amelyek nem kerültek be a Biblia kanonizált szövegei közé. (kánon=mérték szerint való dolog) A kanonikus gyűjtemény kifejezés arra utal, hogy a Biblia teljességében tartalmazza az Istentől ihletett iratokat.

A Biblia felosztása

Ószövetség

1. A zsidók szerint:
 - Tóra
 - Törvény = Mózes I-V.
 - Próféták könyve
 - Írások köre

Újszövetség

- Történeti könyvek
- Máté, Márk, Lukács és János evangéliumai, az Apostolok cselekedetei

2. A keresztények szerint
- Történeti könyvek (pl. Mózes I-V.)
 - Tanító könyvek
(pl. Zsoltárok, Példabeszédek, A Prédikátor könyve)
 - Prófétai könyvek
(pl. Ézsaiás, Dániel, Jónás k.)

- Tanító könyvek:
Levelek
- Prófétai könyv: János
jelenései
(Apokalipszis)

A Biblia műfaji sokszínűsége:

Evangelium: A szó jelentése jó hír, örömhír. Az Újszövetségben Máté, Márk, Lukács, János (evangelisták) írták le Jézus szavait és tetteit. Közülük Máté, Márk, Lukács a szinoptikusok. (Az ő evangéliumaikban Jézus emberi mivolta a hangsúlyosabb, ill. nyelvezetük, stílusuk egyszerűbb; a műveletlen, tanulatlan hallgatóság számára készült)

Példázat : olyan rövid, tanító célzatú elbeszélés, mely egy szöveg vagy egy beszéd kereteibe foglalva követendő vagy elvetendő erkölcsi tanulsgként áll valamely vallási, erkölcsi tétel bizonyításának szolgálatában. (erkölcsi célzatú, tanítói jellegű) Feladata, hogy válaszra vagy választásra szólítson fel. Az evangéliumokban találhatjuk Jézus példázatait. Pl.: A magvető példázata

Elbeszélés: az Ószövetség és az Újszövetség történetei nagyrészt történelmi elbeszélések, pl.: teremtéstörténetek, a bűnbeesés története, József története, Káin és Ábel története. az özönvíz, Izsák feláldozása, Jónás könyve)

Zsoltár: A Zsoltárok könyve 150 zsoltárt tartalmazó imagyűjtemény. A zsoltár olyan lírai műfaj, melynek megszólítottja Isten (Istenhez és Istenről szól), az olvasót is Isten útjára buzdítja, megragadja az érzelmeket, segít szavakat találni saját imáinkhoz, használja a figura etymologicát. Örök emberi problémák, érzések, magatartásmódok fogalmazódnak meg bennük, témájuk az üldöztetés, a szenvedés, a halál vagy ép az öröm, a hála, a dicséret. Az imádkozó élethelyzete szerint vannak köztük panaszzsoltárok, hálaadó zsoltárok, bölcsességi zsoltárok, himnuszok. Szerzőinek Dávid királyt (a legtöbb zsoltár szerzője), Mózes és Salamont tartják.

Szerelmi dal: az Énekek Éneke a szerelmi és lakodalmi költészet gyűjteménye.

Jeremiád: =sirató ének. Jeremiás könyvében.

Levelek: Pál levelei. Ezek címzettje a gyülekezet vagy annak vezetője, témájuk egy adott, fennálló probléma. Pl.: Pál I. levele a korinthusiakhoz (A szeretet)

Törvények, Parancsolatok: a helyes életvitelt írják le, magatartási és erkölcsi törvényeket fogalmaznak meg. (pl. Hegyi beszéd, 10 Parancsolat)

Közmondások, erkölcsi és filozófiai költemények (Példabeszédek könyve, Jób könyve)

Prófétai és apokaliptikus irodalom: a „prófécia” görög szó, jelentése az isteni üzenet hirdetése. A próféta maga a hirdető, az isteni üzenet a próféta különböző módon adja tovább. (próféták pl.: Jónás könyve).

Jelenések könyve=János apostol Apokalipszise: az isteni kinyilatkoztatást látomás formájában kapja a kiválasztott; a látomásokban minden jelképpé válik.

Szimbólumok és motívumok a Bibliában

Bibliai szimbólumok / toposzok:

A Bibliában visszatérő jelképek, a Biblia szövegein belül egymásra is utalnak, művészeti alkotásokban nagy felidéző erejük van.

- számszimbolika: 3 = Szentháromság, 3 napot töltött Jónás a cethal gyomrában – Jézus harmadnapra támadt fel; 7 = az isteni tökéletesség, a teremtés 7 napja, a végítélet könyvének 7 pecsétje; 40 = várakozás, megtisztulás ideje: az özönvíz, Jézus böjtje a pusztában, zsidók vándorlása az Egyiptomból való menekülés után) 4 = a világ teljességének és szilárdságának a jelképe: az Édenkert négy folyója, négy betűből áll Isten és az első ember neve: JHWH (Jahve), Ádám; a kerubok és az Apokalipszis lovasainak a száma.

- kígyó → gonosz, kísértő
- galamb/ olajág/ szivárvány → békekötés, megbocsátás
- fa → élet és halál szimbóluma; az örök élet és annak elvesztése az Édenben, a jó és rossz tudásának fája, Jézus keresztfája,
- víz – élet, megtisztulás (Özönvíz, Jézus megkeresztelkedése a Jordán vizében)
- kert – bőség, örömteli élet (Éden)
- hegy – az isteni jelenlét (Sion-hegy: Tízparancsolat; Tábor-hegy: Jézus színeváltozása),
- pásztor – a jó pásztor = Jézus
- álom – Isten üzenetének eszköze (pl. József, Jákob, a napkeleti bölcsek)
- kenyér és bor (szőlő) – élet, Jézus önfeláldozása (Jézus teste és vére); több példabeszéd kötődik a szőlőhöz, illetve a búzához

Jelentősége

- Fontos **történeti forrás** – a zsidók, az ókori Palesztina, tehát a zsidó állam teljes története benne van; valamint a kereszténység kialakulása az *Újszövetségben*.
- Az alapvető **irodalmi műfajok** kialakulása (zsoltár, himnusz, elbeszélés, példázat, példabeszéd).
- A **Biblia kulturális kód**: számos művészeti alkotás dolgoz fel bibliai témát, jelennek meg benne bibliai motívumok.
- A reformáció korában a **bibliafordítások** óriási lendületet adtak az **anyanyelvű nemzeti irodalmak** fejlődésének.
- Számos kifejezésünk is bibliai eredetű (bábeli zűrzavar, mózeskosár, árulkodó Júdás, tamáskodik stb.).

Továbbélése: Az európai művészet kifejezőeszközként használta és használja, ezért több író is beleszötte műveibe vagy említést tett róla.

A **népi játékokban** leggyakrabban Jézus születését illetve kínszenvedését és kereszthalálát dolgozták föl (betlehemezés, passió).

Irodalmi példák: Szent Ágoston Vallomások című művében a Biblia a megvilágosodás forrása. Dante az Isteni színjátékban misztikus túlvilági utazásával az isteni világrendet és az emberi megtisztulás útját mutatja be. Kölcsey Ferenc Himnusz: "Értünk Kunság mezein/ Ért kalászt lengettél, /Tokaj szőlővesszein /Nektárt csepegtettél."

Goethe Faust című művében megjelenik az ördögi hatalommal is lepaktáló, tudást szomjazó ember (ld. Ádám!), Madách Imre Az ember tragédiája című műve a teremtést és a bűnbeesést, illetve ennek következményét gondolja újra. Ady Endre sokszor fordul bibliai szimbólumokhoz – általában sajátos jelentéstartalmakkal bővítve a hagyományos értelmezéseket (pl. Léda asszony zsoltárai, Az ős-Kaján, A Sion-hegy alatt). Babits is gyakran fordul bibliai motívumokhoz (Jónás könyve, Jónás imája). Mihail Bulgakov A Mester és Margarita című regénye sajátosan írja újra Jézus halálának eseménysorát. Pilinszky János

költészetében is meghatározó a Biblia (Halak a hálóban, Apokrif, Harmadnapon). Samuel Beckett Godot-ra várva című drámája a megváltás – megválthatóság lehetőségének kérdését járja körbe, Godot neve utal az Istenre (God). Erre a műre „válaszol” Jókai Anna Godot megjött című műve.

A Biblia más művészeti ágaknak is meghatározó forrása:

Képzőművészeti alkotások készültek a bibliai eseményekről pl. Munkácsy trilógiája: Krisztus Pilátus előtt (1881) ; Golgota (1884) Ecce Homo =Íme az ember (1896) Rembrandt A pásztorok imádása; M.S. mester Mária és Erzsébet találkozása Leonardo da Vinci Utolsó vacsora stb. Kimeríthetetlenségét jelzi, hogy napjainkig készülnek feldolgozásai, szimbólumrendszere tetten érhető a legváltozatosabb műfajokban.

Zene: Bach: Passiói ;Kodály Psalmus Hungaricus (zsoltárfeldolgozás benne), Andrew Lloyd Webber, Jézus Krisztus, szupersztár (musical),

Film: Mel Gibson: Passio, Jézus Krisztus szupersztár.

A hétköznapi szóhasználatban is találkozunk bibliai eredetű kifejezésekkel: salamoni ítélet, pálfordulás, tamaskodik, júdascsök, hétpecsétes titok, keresztség (= beavatás: átesik a tűzkeresztségen); úgy került oda, mint Pilátus a Credóba; néz, mint a Bálám szamara; sóbálvánnyá vált (lsd. Lót).

Szállóigék:

A tiltott gyümölcs édesebb. (1Móz. 3,3-6)

Szemet szemért, fogat fogért. (2Móz. 21,24)

Nemcsak kenyérrel él az ember. (5Móz. 8,3, Mt. 4,4, Mk. 4,4, Jn. 6,3)

Minden hajszála égnek áll. (Jób 4,15)

Aki másnak vermet ás, maga esik bele. (Zsolt 9,16, Péld. 26,27, 28,10, Préd. 10,8, Sir. 27,26)

Mossa a kezét. (Zsolt. 26,6, Mt. 27,24)

Ember tervez, Isten végez. (Péld. 16,9)

Nincs új (Semmi sem új) a nap alatt. (Préd. 1,9)

Halál ellen nincs orvosság. (Bölcs. 2,1)

Szükségben ismered meg a jó barátot. (Sir. 12,8, 37,45)

A baj nem jár egyedül. (Ez. 7,5, Jel. 9,12)

Más szemében meglátja a szálkát, a magáéban a gerendát sem veszi észre. (Mt. 7,3, Lk. 6,4) -

Aki keres, az talál. (Mt. 7,1)

Báránybőrbe bújt farkas. (Mt. 7,15)

Jobb adni, mint kapni. (Csel. 20,35)

Ki mint vet, úgy arat. (Gal. 6,7)

Aki nem dolgozik, ne is egyék. (2Thessz. 3,10)

Az alfája és omegája (valaminek). (Jel. 1,8)